

اثرات منفی اقتصادی پدیده پول شویی بر توسعه اقتصادی

دکتر رضا شیوا* حسین میکائیل پور**

چکیده

گسترش جهانی شدن اقتصاد به ویژه در بازارهای سرمایه به همراه منافعی که داشته، به تشدید برخی پدیده های مضر در سیستمهای اقتصادی نیز منجر شده است. از آن جمله می توان به پدیده پول شویی اشاره کرد.

با وجود پیامدهای بی شمار پول شویی بر پیکره اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی یک جامعه، هنوز تمامی ابعاد این قضیه به درستی برای مسؤلان امر شناخته نشده است. به طوری که سیاستهای مبارزه با این پدیده در بخش مالی از تعریف روشنی برخوردار نبوده و عملاً در بازارهای سرمایه و پول هیچ محدودیتی برای عاملان پول شویی به اجرا در نیامده است. بنابراین ارزشمند است که از سوی محافل علمی اثرات پول شویی بیشتر و یا به وضوح بیشتری مورد بررسی قرار گیرد.

در راستای هدف فوق در این مقاله سعی بر آن است که مسأله پول شویی از بُعد تأثیرات منفی اقتصادی آن بیشتر بررسی شود. اگر چه اثرات منفی اقتصادی پول شویی بر توسعه اقتصادی را به سختی می توان کمی کرد. بر کارشناسان امر واضح است که چنین فعالیتهایی نهادهای بخش مالی را که برای رشد اقتصادی (به ویژه برای کشورهای در حال توسعه) مهم و حیاتی هستند، با اضمحلال روبه رو می کند و با کاهش بهره وری در بخش حقیقی از طریق غیر بهینه کردن تخصیص منابع، تشویق فعالیتهای جنایی و فسادهای اداری، رشد اقتصادی را کاهش می دهد. همچنین پول شویی می تواند به صورت خیلی محسوس ترکیب تولیدات یک سیستم اقتصادی را تحت تأثیر قرار داده و در نتیجه بر بخش خارجی اقتصاد (تجارت بین المللی و جریان سرمایه) مؤثر واقع شود و از این طریق توسعه اقتصادی را در بلند مدت تحت سلطه خود قرار دهد.

واژگان کلیدی: پول شویی، بخش مالی، بخش حقیقی، بخش خارجی

طبقه بندی JEL: E59

پدیده پول شویی با قانونی جلوه دادن پولهای کثیف به دست آمده از فعالیتهای غیر قانونی، تبعات منفی زیادی بر پیکره اقتصادی جامعه به جای می گذارد. کارشناسان پول شویی برآوردهای مختلفی از حجم پول شویی ارائه کرده اند. بر اساس یک برآورد، سالانه یک تریلیون دلار پول شویی می شود که حجم عمده آن مربوط به ایالات متحده آمریکا است. تخمین دیگری آن را ۲/۸ تریلیون دلار^۱ در هر سال برآورد کرده است^۲. صندوق بین المللی پول حجم پول تطهیر شده را در کشورهای مختلف بین ۲ تا ۵ درصد GDP جهان برآورد می کند. حجم بالای ارزش پول تطهیر شده لزوم توجه و کنترل آن را می طلبد و در صورت بی توجهی به آن می تواند سیاستهای کلان اقتصادی و همچنین تخصیص بهینه منابع را به طور جدی مختل کند. کوریک^۳ معتقد است فعالیتهای پول شویی اثرات قابل توجهی در اقتصاد کلان از قبیل اختلال در نوسانات نرخ ارز و نرخ بهره به همراه دارد. کامدسوس^۴ برخی از نتایج اقتصاد کلان پول شویی را چنین بیان می کند: «تغییرات غیر قابل توضیح در تقاضای پول، ریسک احتیاطی بالا، اثرات منفی روی معاملات مالی قانونی، نوسانات زیاد سرمایه ای بین المللی و نرخ ارز». جذب پول شویی در یک منطقه به دلایل اقتصادی صورت نمی گیرد بلکه به دلیل پایین بودن احتمال کشف شدن آن جذب می شود و چنین حرکتی در نرخ بازدهی اختلال ایجاد کرده و سبب عدم تخصیص درست و کارای سرمایه می شود. پول شویی اخلاق متعارف جامعه را تنزل داده و آن را فاسد می کند. همچنین پولشویی سبب می شود که سیستم سیاسی فاسد شود زیرا بسیاری از معاملات به وسیله رشوه دادن به مأموران دولتی صورت می گیرد^۵.

همه اینها لزوم مبارزه با پدیده پول شویی را می طلبد. در این زمینه، برخی از کشورها مانند امریکا پیشگام هستند ولی باید توجه کرد که پول شویی پدیده ای جهانی بوده و برای مبارزه جدی و موثر با آن همکاری همه کشورهای جهان ضروری است. برای این منظور مؤسسات بین المللی مانند گروه FATF^۶

1. National White Collar Crime Center (NW3C)

۲. برای اطلاعات بیشتر به سایت WWW.nw3c.org مراجعه شود.

3. Qurik, P.J. (1997) "Money Laundering: Mudding the Macroeconomy" Finance and Development, (based on authors IMF working paper 96)

4. Comdessus, M. (1998) "Money Laundering: The Importance of International Mountermeasures" Address at the Plenary Meeting of the FATF on Money Laundering at Paris. Retrieved August 2003 from <http://www.imf.org/external/np/speeches/1998/021098.htm>.

5. Russel, S. Philip (2204), "Money Laundering: A Global Challenge", The Journal of America Academy of Business, Cambridge.

6. Financial Action Task Force

و صندوق بین المللی پول از فعالیتهای که با پدیده پولشویی مبارزه می کنند *Archive of SID*

بخش اول - تعاریف و مفاهیم اولیه پول شویی

۱-۱ پول شویی چیست؟

تعاریف متعددی از پول شویی توسط محققان و نهادهای داخلی و بین المللی ارائه شده که کم و بیش مفهوم واحدی را با تأکید بر ویژه گیهای خاص مسأله پول شویی به ذهن متبادر می کنند. برای داشتن درک واحد از این مفهوم به برخی از تعاریف در زیر اشاره می شود.

هدف بسیاری از فعالیتهای جنایی ایجاد سود برای افراد یا گروههایی است که این فعالیتها را سازمان دهی می کنند. پول شویی، فرآیندی است که برای پنهان سازی منشأ غیر قانونی این درآمدها صورت می گیرد: این فرآیند بسیار حائز اهمیت است، چرا که باعث می شود گروههای جنایی بدون دغدغه از درآمدهای غیر قانونی خود بهره مند شوند^۱.

یکی از اولین تعاریف رسمی از پول شویی را می توان در بیانیه کنفرانس ملل متحد تحت عنوان «مبارزه با قاچاق مواد مخدر و مواد روان گردان» یافت. عناصر کلیدی تعریف ارائه شده توسط این کنفرانس در بر گیرنده تبدیل وجوه غیر قانونی به وجوهی با بد گمانی کمتر است به طوری که ماهیت منابع اولیه با انجام عملیات مختلف پنهان شده و منابعی به ظاهر قانونی ایجاد می شوند^۲.

پول شویی فرآیندی است که به واسطه آن درآمدهای ناشی از فعالیتهای غیر قانونی (مانند خرید و فروش مواد مخدر، فعالیتهای تروریستی یا سایر جرایم جدی) به صورت درآمدهایی با منشأ قانونی جلوه داده می شوند. اگر این فرآیند با موفقیت صورت بگیرد این امکان را به جنایت کاران می دهد که روی درآمدهای خود کنترل داشته باشند و به آنها منشأ قانونی بدهند. پول شویی نقش اساسی در ایجاد انگیزه برای فعالیتهای خرید و فروش مواد مخدر، تروریسم و جنایتهای سازمان دهی شده و فرار مالیاتی باز می کند^۳.

پول شویی، اصطلاحی است که تمامی مراحل اقدامات سازمانهای خلاف کار را در جهت پنهان نمودن منابع داراییهای حاصل از تجارت مواد مخدر و مشروعیت بخشیدن به این گونه فعالیتها و عملکردها که با پول های نقد فراوان انجام می شود، در بر می گیرد^۴.

1. Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF). <http://WWW.oecd.of/fatf.html>
 2. Money Laundering. The International and Regional Response, Asian/Pacific Groupon Money Laundering Secretariat. May 1998.
www.SID.ir

3. Money Laundering. What is Money Laundering? www.Launderman.u-net.com

۴. شعیب. محمد. ترجمه: محمد باهر، پول شویی، پوششی برای قاچاق مواد مخدر و فرار از مالیات، ترجمان اقتصادی، شماره ۱۴.

پول شویی یک فعالیت غیر قانونی است که در طی آن عواید و در آمد **SID** از **Small Business** قانون در طی فرآیندی مشروعیت قانونی می یابد. به عبارت دیگر در طی فرآیند پول شویی پول کثیف ناشی از اعمال غیر قانونی تبدیل به پول های تمیز شده و در کل بدنه اقتصاد جایگزین می گردد^۱.

اگر بخواهیم تعاریف فوق را جمع بندی کنیم می توان به سؤال یاد شده چنین پاسخ داد که پول شویی به بیان ساده عبارت است از روندی که طی آن حجم هنگفتی پول که به شکل غیر قانونی (از قاچاق مواد مخدر، تروریسم، یا هر فعالیت غیر قانونی و زیرزمینی دیگر) به دست آمده، از نظر ظاهری به درآمدی با منبع مشروع و قانونی تغییر شکل می یابد.

۱-۲ تاریخچه پول شویی

در خصوص این که پدیده پول شویی به چه زمانی بر می گردد و برای اولین بار توسط چه گروهی انجام شده، سه نظر وجود دارد: اولین و دومین دیدگاه که به تکرار در مقالات مختلف داخلی و خارجی به آن اشاره شده معتقد است که منشأ پول شویی به مالکیت مافیا بر شبکه ای از رختشوی خانه های ماشینی در ایالات متحده دهه ۳۰ بر می گردد. در آن سالها گانگسترها فعالیتی گسترده در برخی از مراکز امریکا همچون نیویورک داشتند. آنها پولهای کلانی را از اخاذی، فحشا، قمار، قاچاق و مشروبات الکلی به دست آورده بودند و لازم بود صورتی مشروع و قانونی به این پولها بدهند. یکی از راههای گانگسترها خرید کسب و کارهای به ظاهر مشروع و آمیختن درآمدهای غیر قانونی با درآمدهای مشروعی بود که از این فعالیت ها به دست می آورند. رختشوی خانه ها از جمله کارهایی بود که خرید آنها توسط افرادی همچون آل کاپون برای این منظور کار گرفته می شد. عده ای نیز بر این باورند که مصطلح شدن پول شویی از آن روست که پول سیاه یا غیر قانونی با یک مجموعه نقل و انتقال شسته و تمیز می شود. این اصطلاح به مفهوم یاد شده نخستین بار در جریان رسوایی واتر گیت در سال ۱۹۷۳ پدیدار شد و در سال ۱۹۸۲ در دادگاهی در امریکا به حوزه حقوقی و قانونی وارد شد. و از آن پس نیز در سطح گسترده ای به کار رفت^۲.

دیدگاه سوم در این باره، مربوط به آقای استرلینگ سیگراو^۳ است که در کتاب خود^۴ عنوان می کند تاریخچه پول شویی به ۳۰۰۰ سال قبل بر می گردد. در آن سالها بازرگانان چینی داراییهای خود را از ترس

۱. ملک، عبدالرضا، مدنی اصفهانی، محبوبه، پول شویی و راههای مبارزه با آن، اداره مطالعات و بازاریابی بانک رفاه.

2. <http://WWW.laundryman.u-net.com>

3. Sterling Seagrave

پول شویی یک فعالیت غیر قانونی است که در طی آن عواید و در آمد **SID** از **Small Business Administration** در طی فرآیندی مشروعیت قانونی می یابد. به عبارت دیگر در طی فرآیند پول شویی پول کثیف ناشی از اعمال غیر قانونی تبدیل به پول های تمیز شده و در کل بدنه اقتصاد جایگزین می گردد^۱.

اگر بخواهیم تعاریف فوق را جمع بندی کنیم می توان به سؤال یاد شده چنین پاسخ داد که پول شویی به بیان ساده عبارت است از روندی که طی آن حجم هنگفتی پول که به شکل غیر قانونی (از قاچاق مواد مخدر، تروریسم، یا هر فعالیت غیر قانونی و زیرزمینی دیگر) به دست آمده، از نظر ظاهری به درآمدی با منبع مشروع و قانونی تغییر شکل می یابد.

۱-۲ تاریخچه پول شویی

در خصوص این که پدیده پول شویی به چه زمانی بر می گردد و برای اولین بار توسط چه گروهی انجام شده، سه نظر وجود دارد: اولین و دومین دیدگاه که به تکرار در مقالات مختلف داخلی و خارجی به آن اشاره شده معتقد است که منشأ پول شویی به مالکیت مافیا بر شبکه ای از رختشوی خانه های ماشینی در ایالات متحده دهه ۳۰ بر می گردد. در آن سالها گانگسترها فعالیتی گسترده در برخی از مراکز امریکا همچون نیویورک داشتند. آنها پولهای کلانی را از اخاذی، فحشا، قمار، قاچاق و مشروبات الکلی به دست آورده بودند و لازم بود صورتی مشروع و قانونی به این پولها بدهند. یکی از راههای گانگسترها خرید کسب و کارهای به ظاهر مشروع و آمیختن درآمدهای غیر قانونی با درآمدهای مشروعی بود که از این فعالیت ها به دست می آورند. رختشوی خانه ها از جمله کارهایی بود که خرید آنها توسط افرادی همچون آل کاپون برای این منظور کار گرفته می شد. عده ای نیز بر این باورند که مصطلح شدن پول شویی از آن روست که پول سیاه یا غیر قانونی با یک مجموعه نقل و انتقال شسته و تمیز می شود. این اصطلاح به مفهوم یاد شده نخستین بار در جریان رسوایی واتر گیت در سال ۱۹۷۳ پدیدار شد و در سال ۱۹۸۲ در دادگاهی در امریکا به حوزه حقوقی و قانونی وارد شد. و از آن پس نیز در سطح گسترده ای به کار رفت^۲.

دیدگاه سوم در این باره، مربوط به آقای استرلینگ سیگراو^۳ است که در کتاب خود^۴ عنوان می کند تاریخچه پول شویی به ۳۰۰۰ سال قبل بر می گردد. در آن سالها بازرگانان چینی داراییهای خود را از ترس

۱. ملک، عبدالرضا، مدنی اصفهانی، محبوبه، پول شویی و راههای مبارزه با آن، اداره مطالعات و بازاریابی بانک رفاه.

2. <http://WWW.laundryman.u-net.com>

3. Sterling Seagrave

مصادره شدن توسط دولت مرکزی پنهان می کردند. روشی که برای این منظور کار می شد به این شکل بود که افراد مذکور داراییهای خود را به صورت داراییهایی منقول که بتوان به آسانی نقل و انتقال داد، تبدیل می کردند. این امر به آنها کمک می کرد که بتوانند در مواقع مورد نیاز از جایی به جای دیگر رفته و مجدد سرمایه گذاری کنند^۱.

۱-۳ چرا و چگونه پول شویی صورت می گیرد؟

برای پاسخ به این پرسش که پول شویی چگونه صورت می گیرد باید به مسأله پول شویی هم از دیدگاه خرد و هم از دیدگاه کلان توجه نمود. در سطح خرد روشهای بی شماری برای پول شویی وجود دارد. این روشها بستگی به مقدار و حجم پولهای کثیف دارد. اما در سطح کلان پول شویی دارای سه مرحله است: ۱. مکان یابی ۲. لایه گذاری ۳. تجمیع سازی.

۱ - مکان یابی^۲

اولین مرحله از پول شویی وارد کردن پولها در سیستم مالی، اقتصاد خرده فروشی یا قاچاق آن به خارج از کشور است. هدف این مرحله جا به جا کردن وجوه نقد از مکانی است که این پولها به دست آمده است. این کار به منظور غیر قابل ردیابی بودن منابع توسط مسئولان قانونی صورت می گیرد. این مرحله سخت ترین و آسیب پذیرترین مرحله پول شویی به شمار می رود. چرا که مسئولان می توانند در این فرآیند به هنگام سپرده گذاری در سیستمهای مالی، عاملان امر را شناسایی و از بروز پول شویی تا حد زیادی جلوگیری کنند.

۲ - لایه گذاری^۳

مرحله ای است که رد پای پولهای کثیف را از بین می برد. در این مرحله درآمدهای نامشروع از منبع اصلی خود با استفاده از عملیات مالی جدا می شود. در این حالت، یک رشته از فعالیتهای مبادلاتی به منظور تغییر وضعیت بین وجوه و منابع غیر قانونی به اجرا در می آید. نقل و انتقال وجوه بین بانکها را می توان مثالی از این مرحله دانست. فعالیتهایی از این نوع، به ویژه هنگامی که وجوه بین بانکها منتقل

www.SID.ir

1. <http://www/ex/ac/uk/politics/pol-data/undergrand/rtb/context2.htm>.

2. Placement

3. Layering

می شود، شناسایی را مشکل و در برخی موارد ممکن می سازد. *Archive of SID*

۳ - تجمیع سازی^۱

آخرین مرحله فرآیند پول شویی است. در این مرحله پول غیر قانونی در یک نظام موجه مالی و اقتصادی ادغام می شود و همچون دیگر داراییهای موجود، شکلی مشروع پیدا می کند^۲. در پاسخ به این سؤال که چرا پول شویی صورت می گیرد باید عنوان شود که عمده ترین دلیل پول شویی لزوم پنهان کردن ریشه واقعی درآمد حاصل از فعالیت های غیر قانونی به منظور امکان کنترل این منابع و در اختیار گرفتن آنهاست.

۱- ۴ چرا مسأله پولی شویی حایز اهمیت است؟

اهمیت بررسی موضوع پول شویی می تواند جنبه های مختلفی داشته باشد که جدا از ضریب اهمیت آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- هدف اصلی فعالیتهای جنایی کسب درآمد است. حال اگر دولتها و مسؤولان امر ترتیبی اتخاذ کنند که این درآمدها برای جنایت کاران غیر قابل استفاده گردد و یا ضبط و مصادره شود، انگیزه انجام فعالیتهای جنایی کمتر می شود. این امر می تواند به صورت کاهش فعالیتهای جنایی در جوامع مختلف نمود داشته باشد.

۲- دومین دلیل برای اهمیت بررسی مسأله پول شویی می تواند این باشد که بیشتر نهادهای مالی از حجم و نحوه شست و شوی پولهای غیر قانونی در بازارهای مالی دنیایی اطلاع هستند. این در حالی است که پول شویی می تواند بانکها و نهادهای مالی را با ریسک شراکت در فعالیتهای جنایی و در نتیجه مورد پی گرد قرار گرفتن آنها از طرف ضابطان قانون، قرار دهد. از طرف دیگر این امر می تواند به قطع شدن روابط بین المللی این بانکها با سایر بانکها به دلیل مضمون بودن به انجام فعالیت های پول شویی بینجامد.

۳- سومین دلیل می تواند حجم هنگفت پولهای شست و شو شده باشد. تخمین زده می شود که سالانه در دنیا رقمی بین ۵۰۰ میلیارد دلار تا ۱٫۵ تریلیون دلار پول شویی صورت می گیرد.

۴- اثر پول شویی بر ثبات اقتصادی در سطح کلان و خرد می تواند دلیل دیگری بر اهمیت بررسی *Archive of SID* موضوع پول شویی باشد.

۱-۵ اثرات سیاسی و اجتماعی مسأله پول شویی

در چند سال گذشته شاهد موارد متعددی از فسادهای مالی در سطوح بالای مسؤلان سیاسی در گوشه و کنار دنیا بوده ایم. دامنه این فسادهای مالی از اختلاس، اخذ رشوه گرفته تا انجام فعالیت‌های جنایی را شامل می شود. بنابر این حجم پول‌های مبادله شده به این طریق نیز مبالغ قابل توجهی را تشکیل می دهند. این افراد بعد از این که چنین عایداتی را دست آوردند، اقدام به جا به جایی آن به سایر نقاط دنیا به منظور پول شویی می کنند. نمونه بارز این مسأله را در کشور چین به ویژه در دهه ۹۰ و پیرو آن اقدام برخی از مسؤلان امر توسط دولت حاکم این کشور، می توان برشمرد.

نتیجه این که تنها نهادهای مالی و اقتصادی نیستند که از پدیده پول شویی اثر پذیری داشته و متضرر می شوند. ممکن است به دلایل زیاد و متعددی ساختار سیاسی حاکم بر جوامع نیز تحت تأثیر این پدیده شوم قرار گرفته، نظم و آینده یک جامعه را دچار اختلال و در برخی موارد با تنزل ارزشها روبه رو کنند. ارتباط معنی داری بین هزینه‌های اجتماعی و پول شویی وجود دارد. پول شویی فرآیندی است که برای انجام فعالیت‌های جنایی و ادامه آنها ضروری و حیاتی است. پول شویی به قاچاقچیان، دلالان مواد مخدر و سایر جنایت کاران امکان می دهد فعالیت‌های خود را گسترش دهند. این امر منجر به این می شود که هزینه‌های دولت در مقابله با جرایم و تبعات آنها افزایش پیدا کند. همچنین افزایش توان مالی جنایت کاران باعث می شود که قدرت اقتصادی از دولت، بازار و مردم گرفته شده به جنایت کاران منتقل شود.

۱-۶ برخی راهکارهای مبارزه با پول شویی

همان طوری که عنوان شد هدف اولیه جرایم سازمان دهی شده کسب سود است. شبیه سایر فعالیت‌های تجاری، درآمدهای به دست آمده از فعالیت‌های جنایی (منهای قسمتی از آنها که هزینه‌های مصرفی نام دارد)، مجدد برای فعالیت‌های آتی سرمایه گذاری می شود. بنابر این دست گذاشتن بر موضوع درآمدهایی با منشأهای غیر قانونی می تواند به عنوان نقطه ضعفی برای جنایت کاران محسوب شود. مگر اینکه این افراد به راههای مختلف ردیابی و پی گیری قانونی منبع درآمدهای خود را از بین برده یا پیچیده کنند. لذا جنایت کاران نیازمندند درآمدهای غیر قانونی خود را به صورتی با ظاهر قانونی درآورند.

بیشترین منبع درآمدهای غیر قانونی ناشی از تجارت مواد مخدر است. *Journal of SID* بیشترین منبع درآمدهای غیر قانونی ناشی از تجارت مواد مخدر است. از این رو چنین سازمانهایی نیاز دارند که از سیستم مالی بهره بگیرند. نتیجه این که در مبارزه با پدیده پول شویی بیشترین تأکید کنترل عملکرد سیستم بانکی کشورهای مختلف است.

با پیشرفتهای تکنولوژیکی دهه های اخیر فعالیتهای مالی، ظاهری بسیار متفاوت پیدا کرده اند به طوری که امروزه حجم زیادی از مبادلات از طریق سیستمهای پرداخت شبکه ای^۱ صورت می گیرد. سیستمهای پرداخت شبکه ای کلیه روشهای پرداخت از طریق شبکه اینترنت، شبکه های محلی، شبکه های ماهواره ای، یا پرداخت وجوه از طریق موبایل را شامل می شود. این سیستمها به دلیل برخی ویژگیهایی که دارند بیشتر مورد توجه و استفاده پول شویان قرار گرفته و می گیرند. (بزرگترین مشکل پول شویان که همانا نقل و انتقال فیزیکی مقادیر زیاد پول است با کمک این سیستم بر طرف شده است).

دو روش معمول برای ردیابی پولهای کثیف در فضای شبکه پرداخت $CNTO$ ^۲ و GTO ^۳ می باشند. $CNTO$ ها بر اساس قانون رازداری بانک تدوین شده و اطلاعات محرمانه مشتریان را منتشر نمی کند، این روش در واقع ترکیبی از ابزارهای سنتی و غیر سنتی است.

GTO ، روشی مشابه $CNTO$ است. با این تفاوت که محدوده عمل $CNTO$ کل شبکه های پرداخت بوده و در حالی که محدوده عمل GTO یک منطقه جغرافیایی است و تعداد معینی از بانکها و مؤسسات مالی را شامل می شود.

از جمله راهکارهای دیگری که برای مبارزه با پدیده پول شویی می توان برشمرد استفاده از کنترل متغیرهای اقتصادی است. به دلیل تأثیر زیان بار پول شویی بر اقتصاد کلان، سیاستهای کلان هم نقش مهمی در تلاش برای مقابله با پول شویی ایفا می کنند. برخی از مهمترین سیاستهای اقتصادی در این زمینه عبارتند از: ۱- کنترلهای ارزی ۲- اعمال نظارت بر فعالیتهای مالی ۳- وصول مالیات ۴- تهیه گزارشهای آماری

کنترلهای ارزی: کنترل و نظارت بر ارزشهای خارجی باعث محدود کردن نقل و انتقال وجوه توسط پول شویان می شود. اما باید در نظر داشت که این کار همچنین می تواند به شکل گیری بازارهای موازی و بازار سیاه ارز و در نتیجه اثرات منفی بر چرخه اقتصادی بینجامد.

اعمال نظارت بر فعالیتهای مالی مشتریان و فعالان سیستم مالی (که در *SID.ir* به *نظارت بر فعالیتهای مشتریان* در قالب شبکه های پرداخت اشاره شد) یکی دیگر از سیاستهای کلان اقتصادی در مبارزه با پدیده پول شویی محسوب می شود.

وصول مالیات، درآمدهای ناشی از فرار مالیاتی، جزء دیگری از پولهای است که برای غیر قابل ردیابی بودن توسط مسؤلان قانونی می بایست تطهیر شوند. فرار مالیاتی مهمترین اثر را بر اقتصاد کلان می گذارد. چرا که می تواند منجر به کسری بودجه دولت شود. برای رفع این مشکل دولتها می توانند به اصلاح سیستم مالیاتی خود اقدام کنند.

تهیه گزارشهای آماری، روش مؤثر دیگر برای مقابله با پدیده پول شویی، گزارش دهی مستمر مالی و ایجاد یک نظام شفاف اطلاعاتی است که در آن اطلاعات به صورت جامع و روز آمد عرضه می شود.

بخش دوم: اثرات منفی پول شویی بر توسعه اقتصادی

تعداد محدودی از کارهای تحقیقی هستند که به بررسی اثرات اقتصادی پول شویی بر توسعه اقتصادی پرداخته اند. بیشتر کارهای تحقیقی انجام شده در خصوص پول شویی مربوط به گستره کمی این پدیده است تا بررسی اثرات آن. در تحقیقات معدودی هم که صورت گرفته بیشتری آمدهای آن بر سیستم مالی جهانی مورد توجه بوده است تا اقتصاد یک کشور خاص.

در غیاب مطالعاتی بر روی اثرات پول شویی بر اقتصادهای در حال توسعه، برخی مشاهدات حاکی از آن است که دولتهای کشورهای در حال توسعه تمایل چندانی برای صرف نیرو و اتخاذ سیاستهای لازم برای مبارزه با پدیده پول شویی ندارند. این امر بیشتر نتیجه سه دیدگاه غلطی است که سیاست گذاران این کشورها دارند:

۱- منابع ناشی از پول شویی جریانی است از طرف کشورهای توسعه یافته به کشورهای در حال توسعه، بنابر این می توان آن را به جریان سرمایه به کشورهای در حال توسعه، تلقی کرد. چنان که بعداً نشان داده خواهد شد، این دیدگاه بر اساس آمار داده های موجود نقض می شود. در حقیقت پول شویی منجر به تسهیل فرار غیر قانونی سرمایه ها از کشورهای در حال توسعه می شود.

۲- در خصوص این که پول شویی، تشویقی است برای گسترش جرایم اقتصادی و اجتماعی، دیدگاه موجود این است که این جرایم در کشورهای توسعه یافته صورت می گیرند و کشورهای در حال توسعه لزومی ندارد که برای جلوگیری از آنها هزینه ای صرف کنند. این در حالی است که

آمار و داده‌های موجود نشان می‌دهند که بیشتر، اقتصادهایی از پدیده *Archive of SID* گیرند که در حال توسعه‌اند.

۳- وضع قوانین مبارزه با پول شویی منجر به این می‌شود که بانکهای کشورهای در حال توسعه ناامن جلوه کرده و شهروندان با خارج کردن پس اندازهای خود از این بانکها آنها را در بانکهای دیگری پس انداز کنند. اما بر خلاف این دیدگاه شواهدی وجود دارد که یک سیستم با قوانین مالی قوی مشوقی است برای استفاده از آن سیستم مالی. در حقیقت هیچ شواهدی وجود ندارد نشان بدهد که خالص جریان وجوه از سیستمهای بانکی طی دوره‌های برقراری قوانین (سیاستهای مبارزه با پول شویی، منفی بوده است.

شاید مهمترین نکته غایب در سه بحث فوق این باشد که افرادی با دیدگاههای یاد شده به طرف دیگر قضیه توجه ندارند که عبارت است از اثرات منفی پول شویی بر توسعه اقتصادی. در این قسمت سعی بر آن است که اثرات منفی یاد شده تا حد امکان با جزئیات مورد توجه قرار گیرد.

۲-۱ اثرات منفی پول شویی بر بخش مالی: پول شویی تشکیل سرمایه داخلی را به تحلیل می‌برد اگر چه برای پول شویی الزامی به استفاده از مؤسسات مالی رسمی وجود ندارد ولی بازنگری گونه شناسی پول شویی نشان می‌دهد که بانکها، بازار سهام و مؤسسات مالی غیر بانکی^۱ همانند شرکت های بیمه، ابزارهایی مورد علاقه برای شستوشوی منابع غیر قانونی در سطح بین المللی و در کشورهای در حال توسعه است. دلیل این ترجیحات در کارایی که سیستمهای مالی می‌توانند برای پول شویی داشته باشند، نهفته است. همان طور که سیستمهای مالی اجزای حیاتی در تأمین مالی اقتصاد قانونی به شمار می‌روند. می‌توانند وسیله ای کم هزینه برای شستوشوی پولهای غیر قانونی باشند. پول شویی زمانی بیشترین تأثیر را بر سیستمهای مالی کشورهای در حال توسعه می‌گذارد که در مراحل مکان یابی و لایه گذاری باشد. در این حالت منابع غیر قانونی شسته شده اند اما هنوز کاملاً به صورت یکپارچه در نیامده اند که بتوان از آنها به عنوان منبعی برای تقاضای کالاهای مصرفی یا سرمایه گذاری به ظاهر قانونی استفاده کرد.

از دیدگاه اقتصاد توسعه، اهمیت پول شویی به وسیله مؤسسات مالی در سه چیز خلاصه می‌شود:

۱- پول شویی به وسیله سیستم مالی به فاسد شدن خود این سیستم میانجامد.

www.SID.ir

۲- توسعه سالم، بانکهای قابل اعتماد و مؤسسات مالی غیر بانکی (*Chinese of SID*) برای توسعه اقتصادی هستند - در حقیقت چنین نهادهایی هستند که برای توسعه اقتصادی ضروری شناخته شده اند (به ویژه در کشورهای در حال توسعه) - چرا که اعتماد مشتریان اساس رشد سالم نهادهای مالی است.

۳- حمایت و حفاظت سیستمهای مالی از اثرات منفی پول شویی به وسیله بروز کردن سیاستهای مبارزه با پول شویی توسط مسؤولان و کارشناسان مالی بانکها و نهادهای مالی غیر بانکی می تواند اجباری به وجود بیاورد که دیگران نیز به اهمیت مسأله یاد شده در توسعه اقتصادی بیشتر توجه کنند.

الف. پول شویی سیستمهای مالی را فاسد می کند

نفوذ پول شویی در سیستمهای مالی کشورهای در حال توسعه از سه راه می تواند به فساد این نهادها منجر بشود.

۱- فعالیتهای پول شویی احتمال این را که کارکنان این نهادها، به تشویق عوامل پول شویی به فساد کشیده شده و از این طریق نهاد مربوطه را فاسد کنند افزایش می دهد.

۲- پول شویی این احتمال را که سیستم مالی خودش فاسد شود یا تحت کنترل افرادی برای انجام جرایم مالی قرار گیرد افزایش می دهد.

۳- پول شویی ریسک و رشکستگی نهادهای مالی (یا به عبارت دیگر ریسکهای عملیاتی نهادهای مالی) را افزایش می دهد.

سه عامل یاد شده ممکن است یکجا یا به صورت جداگانه مشاهده شوند درحقیقت آنها می توانند همدیگر را تقویت و به صورت مشابه منجر به افزایش ریسکهای عملیاتی شوند. البته به غیر از ریسکهای عملیاتی از راههای دیگری هم ممکن است پول شویی منجر به متضرر شدن این نهادها به ویژه از طریق از بین بردن شهرت و اعتبار خوب آنها، گردد. به این صورت که شایعه ای در خصوص یک نهاد مالی می تواند در مدت زمانی کوتاه به خروج پس اندازها و منابع آن منجر گردد. در ادامه به بررسی بیشتر عوامل مؤثر در فساد شدن نهادهای مالی به واسطه پول شویی می پردازیم.

فعالتهای پول شویی احتمال این را که کارکنان یک نهاد مالی به تشویق عاملان پول شویی به فساد کشیده شده و از این طریق نهاد مربوطه را فاسد کنند افزایش می دهد بخش عمده پول شویی توسط افرادی

که در داخل سیستم های مالی قانونی فعالیت می کنند، در قالب کلاه برداری مالی صورت می گیرد. به طوری که بنابر گزارش کمیته FATF بعد از خرید و فروش مواد مخدر، جرایم مالی بیشترین منابعی را که می بایست پول شویی شوند ایجاد می کند. یکی از دلایل زیاد شدن جرایم مالی می تواند افزایش سریع فعالیتهای مالی نسبت به کل فعالیتهای اقتصادی در دهه های اخیر باشد. به عنوان مثال بین سالهای ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰، GDP اسمی تایلند، مالزی و فیلیپین به ترتیب ۱۲۴٪، ۱۸۵٪ و ۲۰۶٪ رشد نشان می دهد. در حالی که مانده اسمی سپرده های بانکی در این کشور به ترتیب ۲۳۷٪، ۳۷۹٪ و ۵۰۴٪ رشد نشان می دهد. که این ارقام تقریباً دو برابر رشدی است که GDP اسمی این کشورها داشته است. هر قدر فعالیتهای مالی افزایش جرایم مالی زیادتر شوند و هر قدر جرایم مالی بیشتر شود، پول شویی بیشتر اتفاق می افتد. به طوری که این عوامل تسهیل کننده همدیگرند. اگر چه کمی کردن موارد گفته شده مشکل است ولی این روابط با بررسی کلاه برداریهای قابل توجه در درون بانکها، کاملاً آشکار می شود. برخی از مواردی که در این خصوص می توان به آنها اشاره کرد به صورت زیر می باشند.

جمهوری خلق چین: اول اکتبر ۲۰۰۲ مقامات رسمی یک بانک چینی با ۷۵ میلیون دلار به کانادا گریختند.

فرانسه: به گزارش روزنامه ها ۷۰ میلیون دلار از کارتهای اعتباری و اوراق بهادار بانکهای فرانسوی سر از اسرائیل درآوردند که برخی از این اوراق دزدی بوده اند.

آلمان: بانک خصوصی BVH به اتهام کلاه برداری و پول شویی تحت پی گرد قرار گرفته است. این بانک همچنین متهم است که از راه صدور کارتهای اعتباری به اعضای القاعده، به این گروه تروریستی کمک کرده است.

سیستم مالی در دو کشور چین و آلمان علاوه بر این که به صورتهای یاد شده متضرر شده است به دلیل از دست دادن اعتماد مردمی و سیستم اقتصادی به آنها نیز قربانیان زیادی را به صورت ورشکستگیهای مختلف در این حیطه، داشته است^۱.

پول شویی احتمال این راکه سیستم مالی خودش فاسد بشود یا تحت کنترل افرادی برای انجام جرایم مالی قرار بگیرد افزایش می دهد. این احتمال در کشورهای در حال توسعه بیشتر است. به این صورت که فعالان عرصه جرایم مالی در این کشورها می توانند در نهایت کنترل نهادهای مالی را به دلایل زیر در

اختیار بگیرند:

Archive of SID

۱- چنین نهادهایی کوچک هستند و این امر باعث می شود کنترل کردن آنها آسان باشد.

۲- مقررات و قوانین مالی در کشورهای در حال توسعه از طرف مسؤولان امر (با دید سخت گیری کمتر) به خوبی اعمال نمی شوند. بنابر این، موضوع باعث می شود که نفوذ در سیستم مالی کشورهای در حال توسعه یا جاهایی که از قوانین لازم و کافی برخوردار نیستند به مراتب آسانتر از نفوذ در نهادهای مالی کشورهای توسعه یافته، با قوانین سخت گیرانه تر، گردد.

شاخصهای بسیاری وجود دارد که نشان می دهند سطح منابع مالی غیر قانونی در سیستمهای بانکی کشورهای در حال توسعه بالاست. این امر باعث می شود که مسأله نفوذ جنایت کاران مالی در سیستم مالی این کشورها، یک موضوع جدی تلقی شود.

از دست دادن اعتماد سرمایه گذاران در نتیجه از دست دادن شهرت و اعتبار، کارشناسان مالی معتقدند که شهرت به امانت داری یکی از مهمترین داراییها برای سیستم مالی در جذب سرمایه گذاران است. به طوری که از بین رفتن اعتماد سرمایه گذاران به آنها سیستم مالی را تضعیف می کند^۱. در قسمتهای قبلی به اثرات منفی پول شویی بر سیستم مالی کشورهای در حال توسعه به صورت افزایش ریسک عملیاتی آنها اشاره شد. از جمله اثرات منفی دیگری که پول شویی می تواند بر سیستم مالی این کشورها داشته باشد ریسک از دست دادن شهرت امانت داری است که خود ریسک عملیاتی سیستم بانکی را افزایش می دهد.

ب- پول شویی نقش بخش مالی را در رشد اقتصادی تضعیف می کند

در مبحث قبلی سعی شد که روشهای مختلفی که فعالیتهای پول شویی منجر به فساد سیستمهای مالی می شوند، بررسی شود. برای روشن شدن اهمیت موضوع یاد شده در توسعه اقتصادی مفید خواهد بود اگر رابطه بین رشد اقتصادی و یک سیستم مالی قوی در کشورهای در حال توسعه را مد نظر و بررسی قرار بدهیم. این امر به ویژه در کشورهای در حال توسعه، که اعتماد سرمایه گذاران نقشی مهم را در رابطه بین رشد اقتصادی و سیستمهای مالی بازی می کنند، بیشتر حائز اهمیت است.

داشتن سیستمهای مالی قوی برای کشورهای در حال توسعه به منظور دست یابی به رشد اقتصادی یک امر ضروری و حیاتی است. اگر چه بررسی جامع رابطه بین رشد اقتصادی و سیستمهای مالی خارج از موضوع این مقاله است ولی اثرات زیان بخشی که پول شویی بر روی سیستمهای مالی کشورهای در حال

توسعه دارد، بررسی آن را حایز اهمیت می کند. در دهه های گذشته مطالعات *Archives of SID* نقش سیستمهای مالی بر رشد اقتصادی صورت گرفته است که نتایج همه آنها حاکی از آن است که رشد اقتصادی در گرو داشتن یک سیستم مالی داخلی سالم است^۱.

همچنین مطالعات بیشتر نشان داده است که رابطه موجود بین رشد اقتصادی و سیستمهای مالی رابطه ای علی است. چنین نیست که فقط اقتصادهایی با رشد سریع، نهادهای مالی قوی داشته باشند بلکه نهادهای مالی قویتر هستند که رشد اقتصادی سریعتر را به دنبال دارند. در این خصوص دلیلی محکمتر از این وجود ندارد که بدانیم حتی نتایج مطالعات اولیه ای که در ارتباط با رابطه بین رشد اقتصادی و توسعه سیستمهای مالی در دهه ۶۰ صورت گرفته، حاکی از نقش حیاتی نهادهای مالی غالب در کشورهای در حال توسعه (منظور بانکها، بازار سهام و نهادهای مالی غیر بانکی) در رشد اقتصادی، بوده است. نقش حیاتی که بانکها، بازار سهام و سیستمهای مالی غیر بانکی در توسعه اقتصادی بازی می کنند به واسطه عملکرد آنها در تشکیل سرمایه و تخصیص آنها - به ویژه نقش تعیین کننده آنها در کشورهای در حال توسعه که در آنها سرمایه در مقایسه با کشورهای صنعتی کمیاب است - می باشد. بر اساس یافته های بانک جهانی توسعه بازارهای سرمایه محلی و سیستمهای بانکی یکی از سه گام بنیادی و ضروری برای دست یابی به توسعه اقتصادی است^۲ (سایر مراحل عبارتند از اصلاحات دولتی و افزایش زیر ساختهای فیزیکی).

اعتماد و اعتبار نقش عمده ای را در سیستمهای مالی کشورهای در حال توسعه به عهده دارند. اثر منفی پول شویی بر نهادهای مالی در کشورهای در حال توسعه بیشتر به دو عامل عمده زیر بر می گردد:

۱ - در بیشتر این کشورها نهادهای مالی به شدت به منابع دولتی متکی است تا به سپرده های بخش خصوصی. دامنه موفقیت اصلاحات مالی در این کشورها به میزان حمایت و توسعه اعتماد پس انداز کنندگان حقیقی به نهادهای مالی بستگی دارد که به شکل جایگزینی منابع خصوصی به جای منابع دولتی نمود پیدا می کند. همان طوری که بانک جهانی در بیانیه های خود آورده است وجود سیستمهای مالی سالم برای به وجود آمدن طبقه کار آفرینان خصوصی، رشد تجارت و جلب اعتماد سرمایه گذاران خارجی برای سرمایه گذارای و ایجاد ثروت و درآمد و فرصتهای شغلی

۱. در تأیید این موضوع و برای مطالعات بیشتر خوانندگان پیشنهاد می شود به مقالات Asli Demircug- Kunt & Ross Levine تحت عنوان رابطه رشد اقتصادی و تأمین مالی، و مقالات آقای دکتر ختایی و همچنین مقاله ای از خود نویسنده تحت عنوان رابطه تأمین مالی در بلند مدت و رشد اقتصادی، ارائه شده در یازدهمین سمینار سیاستهای پولی و ارزی بانک مرکزی، مراجعه شود.

ضروری هستند.

۲- سیستمهای مالی در کشورهای در حال توسعه اغلب در حال گذار از خروج از مالکیت دولتی به مالکیت خصوصی هستند.

در نهایت با توجه به دو مورد فوق و دیدگاهی که سیاست گذاران کشورهای در حال توسعه ممکن است در خصوص مسائل دیگری مانند اثر سیاستهای ضد پول شویی بین المللی بر روی اقتصاد کشورهای در حال توسعه، داشته باشند؛ این کشورها برای این که اجباری در تدوین قوانین مبارزه با پول شویی احساس نکنند ممکن است با رفتارهایی همانند موارد زیر مواجه شوند:

- تحریم سرمایه گذاریها و مؤلفه های تجاری به صورت محدود یا صددردصد.

- مقابله سازمانهای بین المللی همانند بانک جهانی، صندوق بین المللی پول و مشروط کردن کمکهای آنها در قبال اجرای سیاستهای ضد پول شویی.

- محدود شدن یا قطع روابط بین بانکی با سایر کشورها و ...

۲-۲- اثرات منفی پول شویی بر بخش حقیقی: پول شویی رشد اقتصادی را کاهش می دهد

جدا از اثرات منفی پول شویی بر رشد اقتصادی به دلیل بردن نهادهای مالی کشورهای در حال توسعه، پول شویی همچنین به صورت اثرات منفی مستقیمی که بر رشد اقتصادی در بخش مالی از طریق منحرف کردن منابع به فعالیتهایی با بهره وری کمتر و تسهیل فساد و فعالیت های جنایی دارد، باعث کاهش رشد اقتصادی می شود.

الف - پول شویی سرمایه گذاری را منحرف و بهره وری را کاهش می دهد

جریانی که منابع شسته شده از آن پیروی می کنند با مسیری که منابع قانونی دنبال می کنند از هم متفاوت است. همان طور که در گونه شناسی سازوکارهای مختلف پول شویی میتوان دید، پولهای شسته شده به وسیله کانال هایی به جز سیستمهای مالی اغلب در جاهایی صرف می شود که جزو سرمایه گذاریهای به اصطلاح نامولد شناخته شده اند یا سرمایه گذاریهایی که بهره وری اضافی برای اقتصاد ایجاد نمی کنند. مثلاً املاک و ساختمان یا آثار هنری، عتیقه جات، جواهرات و داراییهای مصرفی با ارزش بالا مانند خودروهای لوکس.

سازمانهای جهانی پول شویی هدفشان حداکثر کردن سود نیست می توانند با دخالت در حیطه هایی حتی با بهره وری بالا به منظور پنهان کردن منشأ درآمدهای غیر قانونی خود، آنها را به فعالیتهای بدون

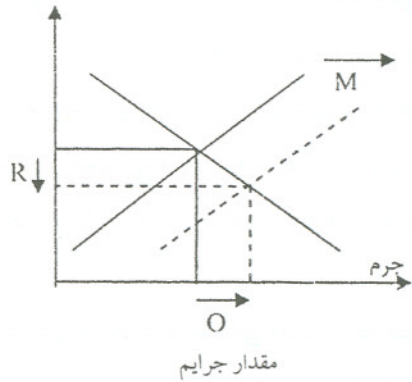
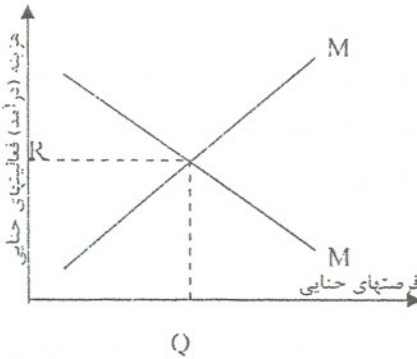

بهره‌وری تبدیل کنند. درگیر شدن منابع اقتصادی در فعالیتهایی که مولد هزینه‌ها در مجموعه بهره‌وری کل اقتصاد را کاهش می‌دهد. کمی کردن اثرات یاد شده خیلی مشکل است ولی بر اساس مطالعات انجام شده، رابطه فوق قابل بررسی است. یکی از مطالعات آماری انجام شده در این خصوص مربوط به اثرات اقتصادی صادرات مواد مخدر از کلمبیا، بر روی اقتصاد این کشور است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که اقتصاد کلان این کشور نه تنها از منابع به دست آمده بهره‌مند نشده، که به دلیل سرمایه‌گذاری این درآمدها در بخشهای خاصی مثلاً خرید املاک و مستغلات، کالاهای لوکس و تخصیص منابع در فعالیتهایی که بهره‌وری کم داشته یا بهره‌وری نداشته‌اند به تخصیص غیر بهینه منابع منجر گردیده است^۱.

کاهش فعالیتهای اقتصادی به دلیل افزایش هزینه‌ها در بخشهای غیر مولد همانند ساختمان و املاک را می‌توان در ماتریس داده-ستانده کشورهای در حال توسعه نیز مشاهده کرد. به این صورت که هزینه‌های صورت گرفته در بخشهای اقتصادی بالا دیده می‌شود، در حالی که محصولات تولید شده کمتر از مقدار میانگین است. این دیدگاه اولین بار در مطالعه‌ای در مورد کشور استرالیا به کار رفته است. نتایج این مطالعه نشان داده که پول شویی طی سال ۱۹۹۵ به کاهش GDP این کشور بین ۵/۶ تا ۱۱/۳ میلیارد دلار استرالیا، کاهش درآمد سرانه این کشور بین ۳ تا ۶ دلار استرالیا، از بین رفتن فرصتهای شغلی بین ۱۲۵ هزار تا ۲۵۰ هزار منجر شده است. به عبارت دیگر پول شویی باعث شده که GDP کشور استرالیا بین ۱/۱ درصد تا ۲/۲ درصد متضرر شود.

ب- پول شویی به گسترش فساد و جرم و جنایت به دلیل کاهش هزینه‌های اقتصادی آنها، منجر می‌شود. پول شویی هزینه فعالیتهای جنایی را کاهش می‌دهد و از این راه به افزایش فعالیتهای جنایی می‌انجامد. به طور قابل توجهی همان طور که بخش کارآمد مالی کلیدی است برای ورود به عرصه فعالیتهای با بهره‌وری بالا در یک کشور در حال توسعه، یک شبکه پول شویی کارآمد مالی کلیدی است برای ورود به عرصه فعالیتهای جنایی. هزینه کمتر ورود پولهای شسته شده در جرم و جنایت، نتیجه سیاستهای غیر منسجم و نا کافی مبارزه با پول شویی است. به صورت نظری نقش پول شویی را در کاهش هزینه‌های جنایی به سادگی می‌توان در یک چارچوب عرضه و تقاضا بررسی کرد. چنان که در شکل زیر سمت چپ نشان داده شده است Q مقدار جرم و جنایت از تقاطع هزینه نهایی فعالیتهای جنایی (MC) و درآمد نهایی فعالیتهای جنایی (MR) به دست آمده است. روی محور افقی در واقع فرصتهای جنایی با سود بیشتر به

سمت فعالیتهای جنایی با سود کمتر از سمت راست به چپ مرتب شده اند. *Archive of SID* فعالیتهای خود تا جایی ادامه خواهند داد که هزینه این فعالیتهای، با درآمد ناشی از آنها یکی باشد.

نمودار سمت راست اثر کاهش هزینه های پول شویی را بر افزایش فعالیتهای جنایی نشان می دهد؛ به این معنا که با کاهش هزینه فعالیتهای جنایی، جنایت کاران قادر خواهند بود فعالیتهای جنایی بیشتری را در یک سطح هزینه مشابه انجام دهند. به عبارتی MC به سمت راست و پایین منتقل می شود، در نتیجه نقطه تقاطع جدید MR و MC ، Q یعنی فعالیتهای جنایی بیشتری را ارائه می دهد^۱.

پ - پول شویی می تواند ریسک بی ثباتی اقتصاد کلان را افزایش دهد
صندوق بین المللی پول (IMF) دو سازوکار را که به واسطه آنها جریانهای پول شویی می تواند ثبات اقتصاد کلان را در کشورهای در حال توسعه تحت تأثیر قرار دهد، چنین بیان می کند:

۱ - اولین سازوکار به موضوع پول داغ مربوط می شود. به این معنا که حجم هنگفتی از پولهای کثیف طی دوره کوتاهی وارد یک منطقه می شود. این پولها از آن جا که باید تغییر ماهیت دهند وارد عرصه های اقتصادی می شوند و در هر عرصه ای که وارد شوند شاخصهای آن فعالیت را به صورت صوری روبه رشد نشان می دهند. مثلاً وارد شدن مقادیر عظیم پول به عرصه بازار سهام موجب می شود که تقاضا برای سهام افزایش یابد و شاخصها وضعیت شرکتهای پذیرفته شده در بورس را درست نشان ندهند و به هنگام خروج این منابع، قیمتها به شدت پایین آمده و بسیاری از سهامداران متضرر شوند. به مثال دیگر، ورود این پولها در نهادهای مالی چون بانکها، می تواند به وام دهی بیشتر، قدرت خرید بیشتر مردم، تقاضای بیشتر و در

نتیجه تورم منجر بشود، چرا که این ابزارها طی یک دوره کوتاه مدت عمل *Archive of SID* ساختار عرضه را نمی دهند. همچنین این امر می تواند به ناتوانی سیاست گذاران مالی منجر شده و سیاستهای مالی و پولی کشور را با ناکارآمدی روبه رو کند. ۲- سازوکار دوم مربوط می شود به وجهه دیگر نقل و انتقالات پول شویی که به صورت زیرزمینی یا غیر رسمی در اقتصاد رخ می دهد. از آن جا که این نقل و انتقالات در آمارهای رسمی مالی و پولی ظاهر نمی شوند بنابراین این اطلاعات نادرستی در خصوص متغیرهای مدیریتی اقتصاد کلان (از جمله سطح نقدینگی، نرخهای بهره، تورم و نرخهای ارز) در اختیار سیاست گذاران قرار می گیرد. این موضوع سیاست گذاریها را ناکارآمد کرده، ثبات اقتصاد کلان را از بین می برد.

سازوکار یا شکل نسومی را که شاید بتوان به دو مورد قبلی اضافه کرد، مشکلی است که بین سالهای ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸ در کشورهای جنوب شرق آسیا در خصوص بحران مالی این کشورها دیده شد؛ و آن اثر پذیری سریع فعالیتهای اقتصادی کشور مورد نظر و همچنین کشورهای طرف معامله با آن و در نتیجه بی ثباتی در اقتصاد کلان آنها بوده است.

۲-۳- اثرات منفی پول شویی بر بخش خارجی: پول شویی جریانهای تجاری و سرمایه ای را منحرف می کند

یکی از اثرات منفی پول شویی، فرار سرمایه به طور غیر قانونی از کشور است. به این معنی که جرم و جنایت در کشورهای در حال توسعه و در حال گذار رخ می دهد ولی پولهای ناشی از اعمال خلاف به کشورهای توسعه یافته غربی منتقل می شود. نمونه بارز این موضوع را می توان در انتقال ۱/۳ میلیارد دلاری از نیجریه طی سالهای ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۰ به انگلستان مشاهده کرد.^۱

مثال دیگری که در این خصوص می توان ذکر کرد کشور روسیه است. تخمین زده می شود که مقدار سرمایه خارج شده از این کشور مبلغی بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار باشد. این در حالی است که کمبود سرمایه به ویژه در این کشور یکی از بزرگترین مشکلات دولت در اصلاح ساختارهای اقتصادی و شکل گیری سیستم بازار آزاد است.^۲

چنان که قبلاً عنوان شد پول شویی به افزایش جرم و جنایت و فساد داخلی منجر می شود. قسمت

عمده ای از مطالعات محققان نشان می دهد که وقوع چنین فعالیتهایی سرمایه گذاریهای داخلی و سرمایه گذاریهای مستقیم خارجی را در کشورهای در حال توسعه کاهش می دهد. به طوری که در گزارشهای IMF می خوانیم.

فعالتهای جنایی به واسطه از بین بردن شهرت و اعتبار اقتصادی یک کشور به بی میلی کارگزاران اقتصادی برای سرمایه گذاری در داخل و حتی خروج آنها از نظام اقتصادی مذکور می انجامد^۱.

بررسیهای به عمل آمده نشان می دهد یکی از روشهای انتقال درآمدهای غیر مشروع به یک کشور وارد کردن کالاهای خارجی لوکس و غیر ضروری است. وارد کردن چنین کالاهایی به کشور از آن جا که می تواند به قیمت ارزانتر وارد بازار بشود، صنایع داخلی را تهدید می کند. علاوه بر آن، درآمد حاصل از ورود این کالاها و فروش آن در داخل صرف سرمایه گذاری و یا خرید کالاها و خدمات داخلی نمی شود بلکه برای مقاصد محرمانه به فعالیتهای غیر قانونی در داخل یا خارج اختصاص میابد. بُعد دیگر تأثیر پول شویی بر صادرات و واردات، مربوط به اثری است که بر قیمت کالاها و مواد اولیه می گذارد. بنابر این اطلاعاتی را که بر مبنای آنها کارگزاران اقتصادی اقدام به صادرات یا واردات کالایی می کنند مختل کرده و بعضاً منجر به تغییر ترکیب صادرات و واردات می شوند. از طرف دیگر پول شویی می تواند نرخ ارز را تحت تأثیر قرار دهد. افزایش یا کاهش این نرخ نیز به دلیل تحت تأثیر قرار دادن قدرت خرید، خریداران داخلی و خارجی، ترکیب صادرات و واردات را تغییر می دهد.

بخش سوم - بررسی مسأله پول شویی در ایران

۱-۳ ضرورت مبارزه با پول شویی در ایران

به طور کلی در هر جایی که جرم وجود داشته باشد، از آن جا که هدف نهایی جرم کسب سود است، عملیات پول شویی نیز وجود دارد. بنابر این طبیعی است به نسبتی که در کشور ما جرم وجود دارد، پولهای کثیف نیز موجود باشد.

مسأله پول شویی در ایران از آن جا اهمیت پیدا می کند که بدانیم کشورهای واقع در «مثلث طلایی» و «هلال طلایی» هم مرزهای غربی کشور ما می باشند. این کشورها سالانه در حدود ۵۹۹۷ تن تریاک به ارزش عمده فروشی ۸۹۹۴/۵ میلیون دلار، در حدود ۴۱۲ تن هروئین به ارزش ۱۴۰۰/۸ میلیون دلار و در حدود ۱۰۹/۲ میلیون دلار و در مجموع به ارزش ۱۰۵۰۴/۵ میلیون دلار،

مواد مخدر تولید می کنند که این رقم بایستی مورد پول شویی قرار گرفت. *Archive of SID* ضرورت قانونی به چرخه اقتصاد کشورهای تولیدکننده و مواد مخدر در مناطق مثلث طلایی و هلال طلایی وارد شود^۱.

کشور ایران به لحاظ موقعیت جغرافیایی استثنایی اش مسیر ترانزیت بخش اعظم مواد مخدر تولیدی در منطقه مثلث طلایی و هلال طلایی و تجارت انسان از کشورهای تازه استقلال یافته و قفقاز به کشورهای عربی قرار گرفته است. که هم اکنون داشتن همسایه ای چون کشور عراق را نیز باید به آن افزود. اگر به چنین وضعیتی، گسترش روز افزون صندوقهای قرض الحسنه و مؤسسات اعتباری را که مجوز تأسیس و فعالیت آنان توسط وزارتخانه ها و ارگانهای غیر اقتصادی صادر می شود اضافه کنیم، آن وقت اهمیت پول شویی در ایران بهتر و بیشتر آشکار خواهد شد.

طبق برآوردهای انجام شده حجم سرمایه در گردش قاچاق کالا در ایران حدود ۶ میلیارد دلار است که این مبلغ تقریباً برابر با ۲۵ درصد GNP کشور می باشد.

به موازات دیدگاهها و الزاماتی که وجود قانون و تمهیدات ضد پول شویی را توصیه می کرده اند، در طول چند سال که از بحث در این خصوص می گذرد دیدگاههای مخالفی نیز وجود داشته که برای کشوری مثل ایران که از نقل و انتقالات محدودی با جهان برخوردار است ممانعت از ورود منابع ارزی که برای پول شویی روانه کشور می شوند چندان الزامی نیست.

عده معدودی نیز باور دارند از آن جا که قوانین بین المللی بیشتر ناظر بر منافع غرب است و به ویژه در حال حاضر تحت الشعاع زیاده خواهی امریکا به بهانه مبارزه با تروریسم قرار گرفته، دلیلی ندارد که با تصویب قانون ضد پول شویی به آن تن دهیم. برخی نیز خطر فرار برخی سرمایه ها را یادآور شده اند اما لازم است در پاسخ به این نظرات توضیح داده شود که:

اولاً با توجه به این که هدف در برنامه های توسعه، گسترش نهادهای مالی و فراهم آوردن زمینه های الحاق بازار مالی کشور به بازارهای بین المللی مد نظر قرار گرفته شده لازم است از هم اکنون با تعبیه قوانین و اقدامات لازم آسیب پذیری نظام مالی را در مقابل پول شویی کاهش داد.

ثانیاً در صورتی که نسبت به قوانین بین المللی بی توجه باشیم یا رویکردی مخالف در پیش گیریم، تنها دامنه انزوای اقتصادی و سیاسی کشور گسترده تر خواهد شد و هزینه هایی که کشور از ناحیه فشارهای بین المللی متحمل خواهد شد به مراتب فراتر خواهد رفت و حیات بانکهای کشور (بخصوص شعب خارجی

آنها) در جهت جذب سرمایه و تأمین مالی خارجی مورد تهدید قرار خواهد گرفت.

ثالثاً ورود پولهای کثیف ناشی از اعمال مجرمانه به کشور به قصد تطهیر آنها، این امکان را به قاچاقچیان و حاملان پولهای کثیف می دهد که دامنه فعالیت خود را گسترش داده، علاوه بر تهدید سلامت اقتصادی و اجتماعی کشور، هزینه های مستقیم آشکاری را به نیروهای قضایی و انتظامی کشور تحمیل کنند. پولشویی به روند توسعه بازار غیر رسمی که دولت در صدد محدود کردن آن است، دامن زده و سبب تخریب پایه های مالیاتی و کاهش درآمدهای مالیاتی دولت می شود.

بدین ترتیب ضرورت مبارزه با پدیده پول شویی آشکار می گردد و لازم است با تمام کاستیهای بالقوه موجود که به نوبه خود باید شناسایی و برطرف شوند در جهت نیل به یک قانون ضد پول شویی کامل و جامع تلاش کرد. اما باید توجه کرد که نگاه به لایحه و قانون ضد پول شویی در ایران نباید متعرج و مستقل از دیگر قوانین و اقداماتی که با هدف مشترک که همانا مبارزه با فساد اداری، بسترهای آن و مقابله با اعمال مجرمانه سازمان یافته است، صورت پذیرد.

۳-۲ نکاتی درباره لایحه پیشنهادی مبارزه با پول شویی

لایحه مبارزه با جرم پول شویی، که به پیشنهاد وزارت اقتصاد و دارایی در جلسه مورخ ۸۱/۶/۲۷ هیأت وزیران به تصویب رسیده و برای سیر مراحل تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده است دارای اشکالاتی اساسی درباره تعریف جرم، میزان مجازات، مرجع رسیدگی به جرم پول شویی، تکالیف قانونی مؤسسات مشمول، ضمانت اجرا، نهادهای ناظر بر امور مبارزه با پول شویی و وظایف اختیارات آنهاست.

به هر صورت، لایحه پیشنهادی از سه منظر تعاریف، تعیین مجازات و مرجع مبارزه با پول شویی نقد و بررسی می شود.

۳-۲-۱ تعاریف

الف. قلمرو شمول قانون

در لایحه پیشنهادی تصریح شده است «جرم پول شویی عبارت است از هر گونه تبدیل، تغییر، نقل و انتقال یا پذیرش تملک دارایی با منشأ غیر قانونی، به طور عمدی و با علم به آن برای قانونی جلوه دادن دارایی یا سود».

www.SID.ir

این تعریف جامع و مانع نیست. به بیان دیگر، حد شمول قانون به نحوی است که در برگیرنده همه

حالات بجرم پول شویی نیست. عملیاتی که به آن پول شویی گفته می شود عمدتاً توسط مرتکبان جرم از طریق مؤسسات مالی و واسطه های وجوه انجام می گیرد، اعم از این که این عمل یا عملیات به نام خود شخص یا به نام شخص دیگری باشد.

همچنین لایحه در خصوص ساز و کارهایی برای حفظ حقوق اشخاص ثالث، نحوه معاضدت قضایی و تکلیف صریح اشخاص و نهادها به ارائه اطلاعات و اسناد، ساکت است.

شایان ذکر است پول شویی جرمی است که از ویژگیهای خاصی، که بر استفاده از درآمدهای حاصل از ارتکاب جرایم منشأ بوده، برخوردار است. به عبارت دیگر، موضوع جرم پول شویی عبارت است از هر گونه استفاده از مال حاصل از ارتکاب جرم. این جرایم عمدتاً جرایم مهمی از قبیل اختلاس، ارتشا یا قاچاق مواد مخدر است.

نکته مهم در تعریف جرم پول شویی توجه به این مهم است که جرم به نحوی تعریف شود که از جرایم منشأ جدا بوده و متضمن عنصر جداگانه ای باشد که قابلیت تعیین مجازات را داشته باشد.

با توجه به مطالب فوق، به نظر می رسد تعریف پذیرفته شده و بین المللی این جرم، که بسیاری از کشورها نیز به نحوی آن را در قانون خود پیش بینی کرده اند، مناسبتر می باشد:

پول شویی عبارت است از:

الف. تحصیل، تملک، نگه داری یا استفاده از درآمدها با علم به این که مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

ب. تبدیل، مبادله یا انتقال درآمدها به منظور پنهان کردن منشأ غیر قانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیر مستقیم ناشی از ارتکاب جرم است یا کمک به مرتکب، به نحوی که مضمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد.

پ. اختفا، پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابجایی یا مالکیت درآمدی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.

ب. اشکالات وارد بر تعریف دارایی با منشأ غیر قانونی

تبصره ماده یک لایحه پیشنهادی می گوید: «دارایی با منشأ غیر قانونی، وجوه یا اموال با منفعتی است که از طریق فعالیتهای مجرمانه از قبیل ارتشا، اختلاس، تبانی در معاملات دولتی، کلاهبرداری، فرار مالیاتی، قاچاق کالا و ارز، فحشا، قمار، قاچاق مواد مخدر، ربا و سرقت کسب شده باشد».

این تعریف، دارای اشکال است زیرا، پول شویی، در معنی متعارف آن، تغییر دادن یا مبدل کردن

مالی به مال دیگر است و این فرآیند به منظور مخفی کردن منشأ غیر قانونی آن در مکان یا مکانی دیگر اختصاص دست اندرکار ارتکاب جرم برای فرار از پی آمدهای غیر قانونی آن است.

۳-۲-۲ تعیین مجازات

لایحه پیشنهادی از لحاظ تعیین مجازات دارای اشکالات زیر است:

الف. ماده دو لایحه پیشنهادی مقرر می‌دارد: «در مورد جرایم منشأ داراییهای یاد شده مرتکب به مجازات مقرر در قوانین مقرر محکوم خواهد گردید».

به نظر می‌رسد، قانون‌گذار در مقام بیان این مطلب است که مجازاتهای منشأ جرایم ارتكابی مانند اختلاس، ارتشا و قاچاق همچنان به قوت خود باقی است. پول شویی جرم مستقلی است که دارای مجازات مستقلی می‌باشد.

ابهام موجود در این خصوص به مفاد ۴۶ قانون مجازات اسلامی باز می‌گردد. ماده مذکور مقرر می‌دارد:

«در جرایم قابل تعزیر هر گاه فعل واحد دارای عناوین متعدد باشد مجازات جرمی داده می‌شود که مجازات آن اشد است».

به موجب ماده ۴۷ همین قانون در مورد تعدد جرم هر گاه جرایم ارتكابی مختلف باشد باید برای هر یک از جرایم مجازات جداگانه تعیین شود؛ اگر مختلف نباشد فقط یک مجازات تعیین می‌گردد. و در این صورت تعدد جرم می‌تواند از علل مشدده کیفر باشد.

با توجه به موارد اشاره شده، تعریف جرم پول شویی و تعیین مجازات باید به دقت صورت گیرد به نحوی که از جرایم منشأ جدا باشد و نیز بتوان به موجب مفاد ماده ۴۷ برای هر یک از جرایم مجازاتی جداگانه تعیین کرد.

ب. ماده سه لایحه پیشنهادی مقرر می‌دارد: «اشخاصی که مرتکب جرم پول شویی می‌شوند علاوه بر ضبط مال حاصل از ارتکاب جرم (در صورت نبود اصل به بهای آن) و منافع حاصل از آن، به جزای نقدی معادل یک چهارم مال مذکور محکوم می‌شوند».

مشکل اساسی ماده مذکور این است که قانون‌گذار صرفاً به جزای نقدی اشاره کرده و مجازات زندان و سایر مجازاتهای تکمیلی و تبعی را برای این جرم در نظر نگرفته است. باید توجه داشت، تصویب قانون به صورت دائمی و دلایلی مانند پر بودن زندانها در شرایط فعلی برای عدم پیش بینی مجازات زندان مسموع

Archive of SID

نیست .

پ . تبصره سه ماده سه لایحه پیشنهادی می گوید: «هرگاه کارکنان شخص حقوقی مرتکب جرم پولشویی شوند و شخص حقوقی از منافع جرم مذکور منتفع شده باشد، این شخص متضامناً با کارکنان مجرم نسبت به داراییها و جزای نقدی متعلقه مسؤولیت دارد» .

مجازات پیش بینی شده در لایحه پیشنهادی برای شخص حقوقی صرفاً جنبه مدنی دارد و با توجه به دیدگاه غالب در جهان بهتر است که برای اشخاص حقوقی نیز مجازات جزایی در نظر گرفته شود . اگر شخص حقوقی از درآمدهای جرم منتفع شده باشد، محکومیت به پراخت جزای نقدی بلا اشکال است . ضمناً اقداماتی از قبیل لغو جواز، انحلال و سایر مجازاتهای بازدارنده امکان پذیر است که به شرح زیر پیشنهاد می شود :

چنانچه شخص حقوقی به واسطه ارتکاب پول شویی از ناحیه اعضای هیأت مدیره، کارکنان یا نمایندگان خود از درآمدهای پول شویی سودمند شود، به جزای نقدی از یک تا سه برابر میزان انتفاع حاصل از جرم محکوم خواهد شد .

تبصره : محکومیت شخص حقوقی به جزای نقدی، رافع مسؤولیت کیفری شخص حقیقی که مباشر یا معاون در جرم مذکور بوده، نخواهد شد» .

در ضمن مجازاتهای زیر درباره اشخاص حقوقی بر حسب ماهیت تخلف به تشخیص مرجع رسیدگی پیشنهاد می شود :

■ انحلال و لغو جواز فعالیت و اعلام آن به مرجع ذی ربط، چنانچه محرز شود صرفاً به منظور پول شویی تشکیل شده است .

■ ممنوعیت از انجام تمامی فعالیتهای عملیات خاص به مدت پنج سال .

■ ممنوعیت از فعالیت در محل یا مکان هایی که مورد استفاده شخص حقوقی برای پول شویی بوده است .

■ درج تخلف در روزنامه رسمی و جراید کثیرالانتشار .

■ سایر مجازات ها به تشخیص مرجع رسیدگی .

ت . تبصره چهار ماده سه مبنی بر این که: «کیفر معاون جرم جزای نقدی معادل یک دهم تا یک پنجم

ارزش جرمی باشد» با اصلاحی که در قانونی می باشد « اساساً مبنی بر اشتباه است و ناشی از عدم درک صحیح ماهیت جرم پول شویی است .

شایان ذکر است در اکثر اوقات معاونت در جرم پول شویی موجب تحقق جرم می نشود؛ لذا با توجه به نقش معاون در این جرم، پیشنهاد می شود به موجب تبصره چهار ماده سه برای معاونت جرم پول شویی مجازات خاص، یعنی همان مجازات مباشران جرم پول شویی در نظر گرفته شود.

ث. ماده چهار لایحه پیشنهادی مبنی بر این که هر شخص که از روی آگاهی و عمد برای کمک یا تسهیل جرم پول شویی مرتکب موارد زیر شود، در حکم معاون جرم محسوب و به مجازات مربوط حکم می شود:

■ عدم ارائه اطلاعاتی که بر حسب وظایف یا حرفه ای خود از داراییهای موضوع تبصره ماده یک کسب می کنند به مراجع صلاحیت دار قانونی.

■ ارائه هر گونه اطلاعات غیر واقعی به مأموران دولتی یا دیگر مراجع و اشخاص ذی صلاح قانونی.

■ انجام اقدامات اداری مانند ثبت در ادارات ثبت اسناد و املاک، دفاتر اسناد رسمی و شهرداریها و عملیات بانکی در بانکها، مؤسسات مالی و اعتباری و صندوقهای قرض الحسنه.

■ افشای اطلاعات به دست آمده در جریان مبارزه با پول شویی توسط مأموران دولتی و سایر اشخاص مقرر در این ماده، یا استفاده از آن به سود خود یا دیگری توسط آنها.

گفتنی است آنچه به عنوان معاونت (در حکم معاونت) جرم پول شویی به شرح فوق عنوان شده جرایم مرتبط با پول شویی است و این جرایم طیف وسیعی از عدم ارائه گزارش دهی به هنگام افتتاح حساب از روی آگاهی و عمد با اسامی غیر واقعی و دروغین، کوتاهی مؤسسات مالی و واسطه های جوه و غیره را در بر می گیرد.

۳-۲-۳ مرجع مبارزه با پول شویی

۱. پیش بینی ماده هفت درباره وظایف و نحوه فعالیت «شورای عالی مبارزه با پول شویی» نیاز به بررسی و اصلاح اساسی دارد.

به موجب اصل ۱۳۸ قانون اساسی: «... علاوه بر مواردی که هیأت وزیران یا وزیری مأمور تدوین آیین نامه های اجرای قوانین می شود، هیأت وزیران حق دارد برای انجام وظایف اداری و تأمین اجرای قوانین و تنظیم اسناد و مقررات اداری به وضع تصویب نامه و آیین نامه پردازد».

بنابراین، می توان اختیار تدوین آیین نامه های اجرای این قانون و اصولاً هر آیین نامه ای را که در این

ارتباط تهیه می شود، با کسب نظر از افراد خبره به تصویب وزیر دارایی (SID) و به کارگیری اصول کرد.

در ضمن اختیاراتی از قبیل:

- سیاست گذاری، برنامه ریزی، هدایت و ارایه راه کارهای اجرایی،
- اظهار نظر درباره آیین نامه های اجرایی این قانون و لوایح مورد نیاز،
- انجام هماهنگی بین دستگاههای اجرایی،

که به موجب قانون به شورای مبارزه با پول شویی محول شده، نیازی به تصریح در قانون ندارد. در واقع شورای مذکور فاقد هر گونه اختیار لازم جهت پیشبرد قانون است.

۲. ماده هشت مقرر می دارد: «سازمان دهی لازم برای نظارت، بازرسی، جلوگیری از اسحای آثار و دلایل جرم پول شویی، طرح شکایت و رسیدگی مقدماتی اجرای دقیق مفاد این قانون و ساز و کارهای اداری لازم برای تحقق اهداف آن با پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی و تصویب هیأت وزیران مشخص می شود».

در واقع، ماده هشت در مقام بیان تشکیل دفتر اطلاعات مالی یا اداره مبارزه با پول شویی است. وظایف این سازمان و اختیارات آن باید به موجب قانون مشخص باشد. زیرا گرفتن اطلاعات از دستگاههای مشمول قانون، تجزیه و تحلیل اطلاعات، ارجاع پرونده متخلفان به مرجع قضایی و سایر وظایفی که در دیگر کشورهای جهان به این گونه نهادها محول می شود، به تصریح در قانون نیاز دارد.

لازم به یادآوری است موارد و نکات بسیاری به شرح زیر در قانون دیده نشده است:

۱. جرم پول شویی بنا به ماهیت ذاتی خود جرمی است که نیاز به تدابیر پیش گیرانه توسط مؤسسات مالی و واسطه های وجوه دارد.

۲. نحوه ضبط و توقیف ورود یا خروج پول مشکوک به کشور یا خارج از آن و مقام یا مرجع کنترل کننده.

۳. اختیارات مرجع مبارزه با پول شویی برای گرفتن حکم تفتیش، ردگیری و کنترل اموال، مصادره و توقیف اموال.

۴. مصونیت گزارش دهندگان با حسن نیت از هر گونه تعقیب کیفری، جبران خسارت وارده در

اجرای SID www.SID.ir

۵. عدم تسری ضرورت حفظ اسرار حرفه ای و هر گونه تعهدات رازداری به اشخاصی که به موجب

Archive of SID

قانون خاص ملزم به انجام این وظایف می باشند.

۶. نحوه معاضدت و تعاون قضایی با کشورهای خارجی.

بنابراین، نباید فراموش کرد تسریع در تصویب قانون با توجه به الزامات بین المللی، مهمترین کاری است که در مرحله کنونی می توان انجام داد.

۳-۴ تدابیر قانونی در قبال پول شویی

گرچه امروزه، بسیاری از کشورها از جمله ایالات متحده امریکا، ایتالیا، کانادا، آلمان و فرانسه پول شویی را به موجب قوانین خاص و یا ضمن قوانین کیفری خود جرم انگاشته و قابل مجازات دانسته اند، متأسفانه، با وجود ارتکاب این فعالیتها به صورت گسترده در ایران هنوز در قوانین کیفری تدابیر قابل ملاحظه ای با عنوان مباره با پول شویی توسط قانون گذار پیش بینی نشده است.

این در حالی است که اصل ۴۹ قانون اساسی مصوب ۱۳۵۸ بر لزوم مصادره درآمدهای نامشروع تأکید ورزیده و در این راستا قانون اجرای اصل ۴۹ در سال ۱۳۶۳ به تصویب قانون گذار رسیده است. در عین حال، آنچه که اصل ۴۹ قانون اساسی به دنبال آن بوده صرفاً اخذ اموال نامشروع حاصل از فعالیتهای غیر قانونی یا مجرمانه از مرتکبان این فعالیتها و بازگردان آنها به صاحبان اصلی و در صورت مجهول بودن آنان به مراجع قانونی بوده است.

قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی نیز عمدتاً در این جهت تدوین شده است. برای مثال، ماده ۸ این قانون مقرر می دارد: «دادگاه پس از احراز نامشروع بودن اموال و دارایی اشخاص حقیقی و یا حقوقی در صورتی که مقدار آن معلوم باشد، چنانچه صاحب آن مشخص است، باید به صاحبش ردشود ولی اگر صاحب آن مشخص نیست در اختیار ولی امر قرار داده شود و اگر مقدار آن معلوم نباشد چنانچه صاحب آن مشخص است باید با صاحب مال مصالحه نماید ولی اگر صاحب آن مشخص نیست باید خمس مال را در اختیار ولی امر قرار دهد».

قانون مطرح شده در بالا گرچه در زمان خود قانونی مناسب و لازم می نمود و حتی امروزه نسبت به برخی از مظاهر پول شویی قابل اجراست، تمامی مصادیق جرم سازمان یافته از قبیل اخفا یا تبدیل ماهیت، منبع، محل و وضعیت، نقل و انتقال یا تملیک حقوق مربوط به این اموال با علم به این که این اموال درآمد جرم است^{www.SID.ir}، در این قانون مورد جرم انگاری قرار نگرفته است. علاوه بر آن، نقل و انتقالهایی را که برای

فرار از مالیات و امثال آن صورت می‌گیرد، شامل نمی‌شود و هیچ‌گونه تدبیر نظارتی در آن نیز در آن پیش‌بینی نشده است.

از سوی دیگر، مصادره^۱ ثروتهای موضوع اصل ۴۹ قانون اساسی به عنوان جبران خسارت زیان دیده از وقوع جرم مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفته و قانون‌گذار از دیدگاه حقوق مدنی به آن نگریده ولی در نظام حقوقی جدید و کنوانسیونهای بین‌المللی مصادره اموال به عنوان یک اقدام کیفری مورد توجه است. به بیان دقیق‌تر، مصادره منافع حاصل از یک جرم یک اقدام تأمینی است و به خطراتی که از سود جرم متوجه جامعه می‌شود، ارتباط دارد و یا یک ضمانت اجراست که با مسؤولیت کیفری مرتکب مرتبط است.^۱

بنابراین، آنچه که هم‌اکنون به عنوان قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی ایران موجود است، برای مبارزه با پول‌شویی کافی نیست.

۳-۵- تدابیر قانونی در قبال درآمدهای مظنون به عواید جرم

بر اساس یکی از اصول اساسی حقوق کیفری، که از آن به «اصل برائت» یا «فرض برائت» تعبیر می‌شود، در صورت تردید به ارتکاب جرمی، شخص متهم بری و بی‌گناه است مگر آن که با اثبات عناصر مادی و روانی جرم توسط دادستان و یا شاکی، جرم ارتكابی ثابت شود. بنابراین، اصل برائت در موارد شک و ظن، مقتضای بی‌گناهی متهم است و در ارتباط با درآمدهای مظنون به عواید جرم، مقتضای اصل برائت پاک‌ی و سلامت منشأ این درآمدها است، مگر آن که ناسلامتی آنها اثبات شود.^۲

علی‌رغم حاکم بودن اصل برائت در موارد شک و ظن، در اسناد مختلفی که به دنبال جرم‌انگاری پول‌شویی است، از دولتها خواسته شده در اموالی که مظنون به درآمدهای جرم هستند اماره مجرمیت بر اصل برائت مقدم شود.

برای نمونه کنوانسیون پالرمو در بند مربوط به مصادره و توقیف درآمدهای جرم برای دولتهای عضو مقرر داشته عواید حاصل از جرم یا اموال معادل آنها و درآمدهای ناشی از آن را مصادره کنند و علاوه بر

۱. استفانو مناکوردا، «جرم تطهیر پول در اروپا»، ارائه شده در همایش بین‌المللی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر، ترجمه فاطمه قناد مجموعه مقالات، جلد دوم، ص ۴۲، انتشارات روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹. *Archive of SID*

۲- درباره اصل برائت رک: دکتر محمد آشوری، آیین دادرسی کیفری، ج ۱، انتشارات سازمان سمت؛ محمد ابراهیم شمس ناتری، «اصل برائت و موارد عدول از آن در حقوق کیفری»

آن، در ارتباط با اموال مشکوک نیز از مجرم درباره اصالت و مشروعیت درگاهها و آژانسها و دیگر اموال مشکوک و در معرض «صادره توضیح بخواهند و در صورت عدم کفایت توضیح متهم و عدم اثبات مشروعیت درآمدها، این اموال قابل ضبط و صادره خواهد بود.

در حقوق کیفری فرانسه، قانون ۱۳ ماه مه ۱۹۹۶ نیز اصل برائت را تحت حاکمیت اماره مجرمیت قرار داده است. بند ۱ ماده ۲۲۲-۳۹ از قانون مذکور، می گوید که «اگر شخصی نتواند منشأ مالی منطبق با طرز زندگی خود را در عین داشتن روابط معمولی با یک یا چند نفر که مواد مخدر مصرف می کنند یا در خرید و فروش مواد مخدر دست دارند یا سرمایه های نامشروع را تطهیر می نمایند، توجیه کند به حبس به مدت پنج سال و پانصد هزار فرانک جریمه محکوم می شود».

به این ترتیب، این مقررات شکلی از اماره مجرمیت را ایجاد می کند که هدف آن تعقیب و مجازات کسانی است که به طور نامرئی و بدون انجام کار خاصی از پول و درآمد حاصل از فعالیت قاچاقچیان مواد مخدر و تطهیر کنندگان سرمایه ها و به طور کلی کسانی که در بازار غیر قانونی مواد مخدر فعالیتند و سود می برند.

ضرورت حفظ و ثبات اقتصادی و پیش گیری از ورود ضربه های مهلک بر اقتصاد ملی و توسعه کشور اقتضا می کند که اولاً پول شویی، به هر شکل ممکن، جرم انگاری شده و مجازات های متناسب با آن اعم از جزای نقدی، صادره و غیره برای محروم کردن مجرمان از منافع جرم اعمال شود. در موارد خاصی نیز لازم است درآمدهای مظنون با تقدم اماره مجرمیت بر اصل برائت مورد رسیدگی و در صورت نیاز، صادره قرار گیرند.

در این باره، لازم است علاوه بر استرداد اموال مردم، که صادره مدنی است، مرتکبان به جزای نقدی نیز محکوم شوند و نه تنها اشخاص حقیقی، اشخاص حقوقی نیز مشمول مسؤلیت کیفری، در صورت ارتکاب تطهیر پول، باشند.

بدیهی است، موفقیت تدابیر مربوط به جرم انگاری متوقف بر اعمال اقدامات نظارتی گسترده بوده و لازم است این نظارت بر تمامی مؤسساتی که ممکن است در فرآیند پول شویی به نوعی دخالت داشته باشند از قبیل بانکها، مؤسسه های اقتصادی، بازارهای بورس، بنگاههای خرد و کلان اعمال شود. همچنین با تعدیل کنترل و نظارت حرفه ای، اقدامات پلیسی، اداری و قضایی صورت گرفته و زمینه همکاریهای لازم میان ایران و سایر کشورها در این خصوص فراهم شود.

نتیجه گیری

Archive of SID

گسترش جهانی شدن اقتصاد به ویژه در بازارهای سرمایه به همراه منافعی که داشته منجر به تشدید برخی پدیده های مضر نیز در سیستم های اقتصادی شده است که از آن جمله می توان به پدیده پول شویی اشاره کرد.

با وجود پی آمدهای منفی بی شمار پول شویی بر پیکره اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی یک جامعه، هنوز تمامی ابعاد این قضیه به درستی برای مسئولان شناخته نشده است. به طوری که سیاستهای مبارزه با این پدیده در بخش مالی از تعریف روشنی برخوردار نبوده و عملاً در بازارهای سرمایه و پول هیچ محدودیتی برای عاملان پول شویی به اجرا در نیامده است. بنابراین ارزشمند است که از سوی محافل علمی اثرات پول شویی بیشتر و روشنتر مورد بررسی قرار گیرد.

پدیده پول شویی با قانونی جلوه دادن پولهای کثیف به دست آمده از فعالیتهای غیر قانونی، تبعات منفی زیادی بر پیکره اقتصادی جامعه به جای می گذارد. حجم بالای ارزش پول تطهیر شده لزوم توجه و کنترل آن را می طلبد و در صورت بی توجهی به آن می تواند سیاستهای کلان اقتصادی و همچنین تخصیص بهینه منابع را به طور جدی مختل کند. فعالیتهای پول شویی اثرات قابل توجهی در اقتصاد کلان از قبیل اختلال در نوسانات نرخ ارز و نرخ بهره به همراه دارد. جذب پول شویی در یک منطقه به دلایل اقتصادی صورت نمی گیرد بلکه به دلیل پایین بودن احتمال کشف شدن آن جذب می شود و این نرخ بازدهی را مختل کرده و سبب تخصیص نادرست و ناکارای سرمایه می شود. پول شویی اخلاق متعارف جامعه را تنزل داده و آن را فاسد می کند. همچنین سبب می شود که نظام سیاسی فاسد، شود زیرا بسیاری از معاملات از راه رشوه دادن به مأموران دولتی صورت می گیرد.

پول شویی با تبعات منفی وسیعی که بر ابعاد مختلف اقتصاد و توسعه اقتصادی دارد، می تواند هزینه های بسیاری به کشورها و مردم آنها وارد کند. ایران با توجه به موقعیت خاص راهبردی که دارد یکی از مستعدترین کشورها برای انجام پول شویی است. این امر همراه با رویکرد دولت به سمت بازار باز و پیوستن به تجارت جهانی می تواند تشدید شود و انجام پول شویی را تسهیل کند. بنابراین سیاست گذاران این مرز و بوم برای حفظ ارزشها و دسترسی به رفاه بیشتر در سایه از بین بردن موانع توسعه اقتصادی این سرزمین باید بیشتر و پیش به سوی پول شویی توجه کنند، و بر اساس برخی از استدلالهای به ظاهر درست، منافع عظیم این طرح به سودهای صوری آن فروخته نشود.

منابع و مآخذ:

- ۱- رهبر، فرهاد، پول شویی و آثار و پیامدهای آن، محله تحقیقات اقتصادی، دانشگاه تهران، ویژه نامه پاییز و زمستان ۱۳۸۲، صص ۳۳-۵۵.
- ۲- شریعتی، بهرام و حسینعلی بهرام زاده، روش های مبارزه با پول شویی، نشریه تدبیر، شماره ۱۴۹، مهر ۱۳۸۳، صص ۳۸-۴۲.
- ۳- شیخانی، سعید، «بانکداری الکترونیکی و راهبردهای آن در ایران»، مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی، تهران، پاییز ۱۳۷۸.
- ۴- صحرایان، سیدمهدی، ایران بهشت پول شویی، ماهنامه اقتصادی و مالی بین المللی، شماره ۶۸، مهر ۱۳۸۳، صص ۳۱-۳۲.
- ۵- طاهر فر، کورش (۱۳۷۶)، نقش فعالیت های زیرزمینی در ایران با تأکید بر انگیزه فرار مالیاتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۶- عرب مازاد زدی، اقتصاد سیاه در ایران؛ علل و آثار آن در سه ده اخیر، مجله برنامه و بودجه، شماره ۱۳۸۰، ۶۳، صص ۳-۶.
- ۷- کوثری، عبدالله، برنامه جهانی برای مبارزه با پول شویی، نشریه سرمایه، شماره ۱۳۸، صص ۴۷-۵۱.
- ۸- لایحه مبارده با پول شویی
- ۹- مجموعه سخنرانی ها و مقالات همایش بین المللی مبارزه با پول شویی در ایران، شیراز، خرداد ۱۳۸۲.
- ۱۰- مدنی اصفهانی، محبوبه و عبدالرضا ملک، پول شویی و راه های مبارزه با آن، اداره مطالعات و بازاریابی، بانک رفاه ایران.
- ۱۱- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، طرح مطالعاتی مبارزه با جرم پول شویی، تیرماه ۱۳۸۲.
- ۱۲- معاونت برنامه ریزی و بررسی های اقتصادی وزارت بازرگانی (۱۳۸۳) «انتقال الکترونیکی وجوه و بانکداری الکترونیکی در ایران»
- ۱۳- معصومی، حسین، پول شویی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، اداره سازمان ها و روش ها، مجله روند شماره ۱۳۸، صص ۱۶۷-۱۵۵.
- ۱۴- منصور، جهانگیر (تدوین)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸، نشر دوران چاپ بیست و هشتم، ۱۳۸۳.

and the Financing of terrorism, January, 2003.

16- <http://new.bbc.co.uk/hi/english/business/newsid-160900/1609798.ktm>

17- Camdessus, M.(1998) "Money Laundering: The Importance of International Countermeasures" Address at the Plenary Meeting of the FATF on Money Laundering at Paris. Retrieved August 2003 from <http://www.imf.org/external/np/speeches/1998/021098.htm>.

18- Donato Masciandaro, Money Laundering: The Economics of regulation, 7 European Journal of Law and Economics 238, May 1999.

19- Electronic Money Laundering; international Technologies for Control of Money Laundering.

20- Far Eastern Economic Review, 11th may. 2000.

21-FATF strengthens global anti-money Laundering and anti-terrorist Financing campaign, FATF/GAFI. Paris February, 24, 2004.

22- Financial Action Task Force on Money Laundering; Basic Facts about Money Laundering, 2003.

23- <http://www.ex.ac.uk/politics/pol-data/undergrand/rtb/laundrying2.html>

24- <http://www.ex.ac.uk/politics/pol-data/undergrand/rtb/context2.htm>

25- <http://www.laundryman.u-net.com>

26- IMF Back ground paper 2001.

27- Neill, H. Paul and Ashcroft, The 2001 Notation Money Laundering Strategy, The Office of inforcement, U.S. Department of the Tresury in Consul with the u.s Department Justice.

28- NUA internet Surveys.

29- Quirk, P.J. (1997) "Money Laundering: Mudding the Macroeconomy," Finance and Development, (based on author's IMF working paper 96/66).

30- R. Mark Borthner (1996), "Cyberiaundering: Anonymous Digital Cash and Money Laundering".

31- Richard Alexander (2004), "The 2003 Money Laundering Regulation" Journal of Money Laundering Control, Vol. 8 No.1.